

DEFINIŠITE TRI NAJZNAČAJNIJA KULTURNA ZADATKA*

Iako je donekle proizvoljno određen broj tri, ipak se pokoravam tom određivanju, jer se na taj način ograničava izlaganje i čovek nagoni da se svede na ono što smatra zaista najbitnijim.

Pre no što bih nešto kazao o naša tri najvažnija kulturna zadatka danas, rekao bih samo da pod kulturom podrazumevam sve duhovne proizvode društva u najširem smislu, nasuprot tekućem vrlo uskom značenju kulture u nas, gde spada uglavnom samo umetnost i donekle popularizacija kulture. Shodno tome, u kulturu spadaju veoma brojne i raznovrsne pojave, počev od jezika, preko društvenih normi, do nauke i umetnosti. Sve oblasti kulture su tako tesno povezane među sobom da je nemoguće da se rešava samo o jednoj od njih nezavisno od drugih. Posledice su tada vrlo teške, jer dolazi do nesklada među njima. A nesklad u kulturi je isto tako rdav kao i nesklad u organizmu ili u drugim oblastima društva (recimo, u proizvodnji materijalnih dobara).

A sad da nabrojim tri glavna zadatka.

Prvi takav zadatak nesumnjivo je određivanje kulturne politike našeg društva. Kultura je tvorevina društva u punom smislu te reči i možda se društveno stvaralaštvo, slobodno, samoinicijativno, nigde tako široko ne ostvaruje kao u kulturi. Ali to ne znači da nije potrebna i društvena kulturna politika. Politika ovde ne znači neku državnu, još manje etatističku politiku, niti monopoliziranje, a najmanje namećanje kulture. Ona, prosto, znači svesno usmeravanje društvene delatnosti u kulturi u meri

*) U ovom broju objavljujemo prilog dra Radomira Lučića profesora beogradskog Univerziteta.

u kojoj je to ne samo moguće nego i neophodno. Ona zato nije nikakva suprotnost slobodnom, samoinicijativnom stvaralaštvu, bez koga, kako je rečeno, nema i ne može biti kulture. Ona mora, naprotiv, biti podsticaj takvom stvaralaštvu, s glavnim ciljem da ga što više razvije. Konkretnije rečeno, i u našem kao i u svakom društvu deluje niz kulturnih ustanova, i organizacija, sve do države. Delujući, one znatno utiču na kulturu, hteli mi to ili ne. Pri tom one, i ne hoteći, sprovode kulturnu politiku, silom same prirode stvari. Samo što je ta politika danas raspoređena, samostalna za svaku takvu ustanovu, pa zato nedovoljno usklađena, a i nedovoljno promišljena upravo zato što nije promišljena u okviru celine kulturne politike. Opšta društvena kulturna politika neće, naravno, zameniti potrebu za kulturnom politikom svakog od ovih činilaca, ali će omogućiti da ta politika bude promišljena i usklađena u okviru celine društva. Tako će se izbeći hipertrofija pojedinih kulturnih delatnosti, s jedne, i stvaranje velikih praznina u kulturi s druge strane.

Dovoljan je očit primer ovog nesklada: ogroman broj studenata (od kojih vrlo mali broj na vreme diplomira) i ogroman broj nepismenih. Takođe će se izbeći pogrešno i štetno usmeravanje niza delatnosti: npr. pad velikog dela naše štampe na vrlo nizak stupanj; nazadovanje izdavačke delatnosti. Najalarmantniji je primer televizije: jedno tako moćno sredstvo, snažnije i opasnije od atomske bombe, u nas je prepušteno — usled pogrešnog shvatanja samoupravljanja — stvarnom upravljanju nekolicine tamo zaposlenih ljudi koji, i kad bi hteli, s obzirom na njihovo znanje i sposobnosti, ne bi mogli da njime upravljaju onako kako to zahteva naša kultura (uzgred da kažem da samoupravno društvo ima jedinstvenu šansu da ovaj problem reši bolje od ijednog drugog društva stvaranjem jednog upravnog tela koje bi bilo birano od potrošača televizije — koji je izdržavaju svojim sredstvima — i radnika na televiziji, i u koje bi sve naše kulturne ustanove, kao i država i drugi zainteresovani, slali svoje predstavnike).

Određena i usvojena kulturna politika obezbedila bi usklađeno delovanje svih na ostvarenju određenih ciljeva. Ovakvo delovanje bi imalo veoma značajan uticaj i na slobodnu kulturnu delatnost one ogromne većine kako kulturnih stvaralaca u užem smislu, tako i narodnih masa koja nije obuhvaćena tim ustanovama i organizacijama. Ali pošto bi jedan od glavnih ciljeva takve kulturne politike bio upravo što jače razvijanje takve slobodne delatnosti, takvom politikom ne bi bio isključen onaj doprinos kulturi koji od takve delatnosti

potiče, doprinos koji bi mogao i da izmeni samu usvojenu kulturnu politiku, i koji će je nesumnjivo i menjati.

Ovde se ne mogu upuštati u bližu raspravu ko takvu politiku treba da odredi, kakva njena sadržina treba da bude i ko i kako treba da je ostvaruje. O tome mogu reći samo nekoliko reči.

Ovu politiku treba da odrede, mutatis mutandis, oni koji i inače određuju politiku u nas. Drugim rečima, to su oni koji određuju opštu politiku, jer je kulturna politika samo deo opšte, i oni koji već vode jednu takvu politiku, makar ova bila i nedovoljno svesna i neusklađena, a, naravno, učešće naroda u najširem smislu i kulturnih radnika takođe u najširem smislu mora biti ostvareno u najvećoj mogućoj meri. Pri tom ne smatram da je država isključena iz ovog posla. Naprotiv. Ona će u velikoj meri biti i sad i dalje važan kulturni čimilac. Ona je stvorila jedan poseban, u osnovi dobro zamišljen organ u tu svrhu — Kulturno-prosvetno veće. Šteta je što ono nije shvatilo da mu je osnovni zadatak upravo određivanje kulturne politike. Ali glavni teret određivanja politike mora, po prirodi stvari, pasti na same kulturne radnike i ustanove. Država će ovde biti samo organizator i izvršilac.

U pogledu sadržine te politike može se reći samo toliko da savremeno društvo i čovek, a utoliko pre socijalističko, i utoliko pre samoupravno društvo i čovek, traže kulturu koja će biti u punom smislu humanistička, tj. koja će stvarati slobodnog, svesnog, samoodređujućeg subjekta, i koja će biti demokratska, tj. koja će omogućiti najkraćim putem da svi — doslovno svi članovi društva postanu takvi subjekti. To mora, drugim rečima, biti narodna kultura, koja će izbrisati zauvek razliku između vrhunske i masovne kulture, kulture za elitu i kulture za narod, i koja će od svakog čoveka učiniti kulturnog stvaraoca, do najvećeg stupnja upotrebe njegovih sposobnosti.

U pogledu ostvarenja tako usvojene politike glavna su dva pitanja — ljudi i sredstva. Ljudi deluju najčešće preko ustanova i organizacija. Za neke od njih biće usvojena politika i pravno obavezna, za neke samo društveno-moralno obavezna. Ali je važno da se omogući i što slobodnije njeno ostvarenje van bilo kakve ustanove i organizacije — važno je, drugim rečima, omogućiti u što većoj meri kulturni rad licu, pojedincu. Što se tiče sredstava, bitan je odnos između tzv. privrede i kulture. Danas i vrapci znaju da nema privrede bez kulture, i to upravo bez široke i istovremeno visoke kulture upravo svakog pojedinca, up-

ravo naroda. Ozbiljna proučavanja izgleda da pokazuju da Japan svoj neverovatan privredni uspon objašnjava upravo ogromnim naporom za podizanje kulture. Već je postalo krilatica da je nauka najvažnija proizvodna snaga. Samo što, kao i svaka krilatica, i ova uproščava stvar: u stvari, takva je snaga kultura u najširem smislu. No, iako je to tačno, ipak se ne može ići preko moguće i korisne mere u prebacivanju sredstava iz privrede u kulturu. Međutim, pri utvrđivanju kulturne politike morao bi se vrlo savesno i ozbiljno, na naučnim osnovama, ispitati taj odnos i verovatno ga popraviti u korist kulture. Znatno izvor materijalnih sredstava svakako se nalazi u drastičnom smanjivanju trošenja na mnogobrojne ne samo nekorisne nego i neposredno štetne svrhe.

U ostvarivanju kulturne politike ne treba bežati ni od planiranja. Naravno, niko ne misli da je korisno planirati koliko će u kom roku biti ispevano pesama takvog i takvog kvaliteta i koliki broj njih će ispevati siromašni, a koliki srednji seljaci itd. Ali nema stvarne kulturne politike ako se ne odredi do kog roka će se iskoreniti nepismenost, podići potreban broj zgrada, otvoriti potreban broj škola i drugih ustanova itd.

Drugi bitan zadatak je obezbediti da kultura bude nacionalna, naša, sopstvena. Ima dva osnovna razloga za to. Prvi je: nacija je određena prvenstveno kulturom. Nacija prestaje biti samostalna, nezavisna, da bi se potom i sasvim utopila u drugu naciju, ako izgubi svoju sopstvenu nacionalnu kulturu. Drugi bitan razlog je u ogromnoj internacionalizaciji, naročito masovne kulture, olakšanoj osobito tzv. masovnim sredstvima opštenja. I inače veoma snažno, delovanje ovih sredstava još osobito pojačava to što ona po pravilu pasiviziraju svog „potrošača”, tj. ubijaju u njemu napore za samostalnim stvaralaštvom. Naravno, niko ne može biti protiv internacionalizacije kulture. Bez nje nema ni mogućnosti plodnog razvijanja sopstvene nacionalne kulture. Ali ako se ne radi, svesno, planski, organizovano, na razvijanju sopstvene nacionalne kulture, uz potrebnu meru internacionalizacije, onda se nacionalna kultura neizbežno guši.

U nas se u vezi s tim mogu uočiti neka važna pitanja. Najpre, znatan broj elemenata naše nacionalne kulture odumire ili je već odumro a na njegovo mesto dolazi ili tuđ element ili ostaje, prosto, praznina. Tako smo napustili, npr., narodnu nošnju, narodne igre, mnoge narodne običaje, javljaju se znaci napuštanja narodnog pisma, narodno izvorno stvaralaštvo u pesmi, pripoveci, u muzici i sl. naglo presa-

hnjuje, sve više su ugrožene neke narodne moralne vrednosti itd. To je umnogom neizbežno, iako ne sasvim. Išezavanje nekih elemenata je svakako dobro, ali verovatno ne i svih. Nedopustivo je napustiti skoro u celini dosadašnju nacionalnu kulturu i želeći stvarati ili pozajmiti neku sasvim novu. Narod koji ne ume da ceni kulturu svoje prošlosti i da je shodno savremenim potrebama menja i razvija neće biti sposoban da stvori nikakvu svoju kulturu budućnosti — može biti samo pozajmljivač tuđe kulture, u kojoj će se uvek i sam osećati tuđinom. Naš narod je u vrlo velikoj meri sklon da napušta staro i svoje često samo zato što je to staro i njegovo, iako ne dobija ništa bolje.

Stoga je jedan od hitnih zadataka svestrano proučavanje i ocenjivanje našeg kulturnog nasleđa kako bi se sve što je u njemu dobro i sposobno za razvoj moglo staviti na puno korišćenje najširim slojevima naroda. U tom pogledu mi nismo svršili ni osnovne poslove koje su drugi, i manji narodi, već odavno svršili (nemamo još svog rečnika, daleko smo od objavljivanja narodne književnosti, od kritičkih i potpunih izdanja umetničke književnosti, od objavljivanja naših pravnih spomenika, od istorije naše kulture — kao, uostalom, i od naše opšte istorije itd. To je neodložan zadatak. Tek kad se on uspešno svrši, moći će se obezbediti ispravan i plodan kontinuitet naše dosadanje kulture sa stvaranjem nove.

Dalje važno pitanje u vezi s ovim je već pomenuta kulturna pasivizacija širokih narodnih masa u oblasti kulturnog stvaralaštva koja, naravno, nije izazvana jedino pa ni u prvom redu delovanjem sredstava masovnog opštenja, već ova sredstva nju samo pojačavaju. Ona je prouzrokovana pre svega naglom industrijalizacijom i urbanizacijom. Novodošlica iz sela u grad gubi vezu sa svojom kulturom, jer je promenio sredinu i jer se povrh svega i stidi svoje seoske („seljačke”) kulture. On tako isto nema ni sposobnosti ni hrabrosti da učestvuje u stvaranju nove, gradske kulture. Tako pasivnog ga zahvata tzv. masovna, tj. niža kultura, pre svega sredstva masovnog opštenja, i on je izgubljen ne samo za stvaranje svoje nego i za primanje tuđe prave kulture.

Ali masovna sredstva opštenja i nagao proces internacionalizacije kulture zahvataju i gradskog stanovnika. Tako se krug kulturnih stvaralaca sužava na mali broj profesionalnih kulturnih radnika. A oni, ma bili i najgenijalniji, nikad ne mogu da zamene genij celog naroda kao kulturnog stvaraoaca. Otud hitan zadatak da se ove široke mase aktiviraju ne samo kao izvođači kulturnih akcija nego upravo i pre

svega kao stvaraoci sopstvene kulture, onako isto kao što su to bili sve dosad. Moraju se naći putevi njihovog aktiviranja u ovoj oblasti, u prvom redu pomoću prikladnog načina održavanja kontinuiteta sa starom kulturom — naravno, uz potrebna prilagođavanja.

Nije, naravno, lako rešiti ovaj zadatak, naći sredstva da se široke narodne mase učine aktivnim kulturnim stvaraocima, na nov način, shodno novim društvenim uslovima, osobito industrijalizaciji i urbanizaciji. Još je teže odrediti šta je od nacionalne kulture dostojno razvoja i šta treba usvojiti od internacionalne i pre svega od jugoslovenske kulture, tj. kulture drugih nacija u našoj zemlji. Ali upravo težina zadatka treba da podstakne na njegovo rešavanje.

Najzad, treći glavni zadatak vidim u što bržem otklanjanju osnovnih nedostataka u kulturi naših širokih narodnih masa. Bez toga nikakva kulturna politika ne može da se ostvari, a to mora biti i prvi i evidentan zadatak svake naše kulturne politike. Kratko rečeno, naša kultura mi liči na stvorenje s džinovskom glavom na sasvim malom i krhkom telu. Vrhunska naša kultura je predimenzionirana — ona ima isuviše složenu organizaciju, glomaznu, i troši isuviše mnogo sredstava; kultura za narod, obratno, suviše je zanemarena i ostavljena samoj sebi. Dovoljno je i ovde pomenuti samo jednu od naših najvećih nacionalnih sramota — još i danas veliku nepismenost. A s njom idu uporedo i drugi veoma značajni nedostaci, jer ma koliko nepismenost bila i sama po sebi rđava pojava, ona je još mnogo gora jer je simptom i niza drugih, ne manje rđavih.

Izvođenje ovih i drugih kulturnih zadataka znači u stvari celu jednu revoluciju. Jer, ako je cilj revolucije ne samo stvaranje novog društva nego u prvom redu stvaranje novog čoveka (ako ni zbog čega drugog, a ono zato što nije moguće stvoriti novo društvo bez novog čoveka, iako, u stvari, stvaranje novog društva treba shvatiti samo kao sredstvo za stvaranje novog čoveka), onda nema prave revolucije bez ostvarenja tog njenog cilja. Kulturna revolucija je zato zaista srž revolucije uopšte.

No, narodne revolucije se ne mogu izvesti bez pokretanja celog naroda u revolucionarnu delatnost, koja nije ništa drugo nego borba, ma bila i svojevrsna kad je reč o kulturnoj revoluciji, jer nije oružana borba. Stoga treba temeljno pripremiti i organizovati takvu svenarodnu borbu. Naravno, učešće u toj borbi mc-

ra biti dobrovoljno, podstaknuto oduševljenjem jer bez takvog učešća nema pravih postignuća.

Kao i u svakoj takvoj borbi, glavnu udarnu snagu će predstavljati omladina, pre svega kulturna omladina. Kad je omladina spremna žrtvovala svoje živote u oružanoj revoluciji i kad je i sad spremna da to učini u slučaju neposredne opasnosti za opstanak nacije, nesumnjivo je da će biti spremna da žrtvuje i daleko manje u borbi za kulturu naroda samo ako shvati da bez sopstvene nove nacionalne kulture takođe nema mogućnosti opstanka naroda u jednom svetu koji se sve više kultivira. Treba učiniti sve da omladina to shvati. Treba stvoriti svojevrzne čete „boraca kulture“, s konkretnim programom za svakog borca. Ne vidim, npr., zašto ne bi naša brojna studentska omladina uzela na sebe da svaki student opismeni jednog nepismenog, da širi knjigu u narod, da približi masama pravu poeziju, pravo pozorište, pravu muziku, da populariše nauku kojom se bavi itd., a da se i ne govori o izgradnji domova kulture i sl. (setimo se kako je odlično uspela omladinska akcija u Vukovom Tršiću!). Omladina je nesumnjivo spremna. Ona traži da podnese napor i žrtvu. Nema plemenitije žrtve od borbe u redovima boraca kulture. Treba je samo povesti u tu borbu.

